

Stinas

artiklar 12

INNEHÅLL

3 Kvikksand

4-7 Rotfrukter

8-9 Storbritanniens riksdelar

10-14 Moln

15 Sveriges 10 största flygplatser 2019-2020

16-17 Våra lövträd

18-20 Träslag

21 Svepask

22-23 Skift- och nattarbete

24-27 Svensk-norska unionen

28-29 Besöksmål i Norden

30 Staty

31 Himlakroppar

32-33 Grott- och klippmålningar

34-35 Visste du att...?

Kvicksand

Vanligtvis finns kvicksand vid havsstränder och flodmynningar där tillgången på väl rundade sandkorn är god och där grundvatten dessutom strömmar upp underifrån, vilket gör att sanden blir vattenmättad.

Kvicksand är en halvflytande gel av sand och vatten. Eftersom den inte är stabil kan den inte heller bära en belastning, det gör att föremål som hamnar på ytan kommer sjunka.

En människa sjunker ned till cirka midjehöjd, om vi antar att sandens täthet är cirka 2,0 och människans cirka 1,0 gram per kubikcentimeter.

Det är detta fenomen som kallas kvicksand.

I finsand krävs enbart små flöden för att sanden skall bli kvick.

Sjunkmyten

Myten om att en människa helt kan sjunka ned och försvinna i kvicksanden är alltså inte sann. Däremot kan man fastna och det kan då krävas stora krafter för att komma loss. Vid vetenskapliga försök utförda av Universiteit van Amsterdam krävdes motsvarande vikten hos en normalstor bil för att få loss en fastnad människofot.

Ordet kvicksand är bildat av orden kvick, i en äldre betydelse, 'liv, levande', och sand. Alltså 'levande sand'.

Rotfrukter

Rotfrukter (eller rotsaker) är ett vardagligt uttryck för hela rötter, rotdeklar, rotknölar eller stamknölar som används som livsmedel.

Rotfrukter utgör en viktig del i svensk husmanskost. De är billiga och har högt vitamin, kostfiber- och mineralinnehåll. Till nackdelarna hör att de ofta kräver lång tillagning, att deras kvalitet är beroende av säsong och att de är svåra att lagra – eftersom de är känsliga för både mögel och frost.

Kålrot

Kålrot eller kålraps (*Brassica napus*, Napobrassicagruppen) är en kålväxt. Den har en lång historia, särskilt i Tyskland och Nordeuropa. Kålrot är en 2-årig ört med långskaftade och ganska flikiga blad. Kålroten är grön, grönguld eller rödviolett och köttet är gult eller vitt. Första året utvecklas bladen och knölen, som är vitaminrik. Andra året växer det upp en kraftig, grenig stjälk, där bladen och de gula blommorna formas i kvastlika ställningar. Frukten är en långsmal skida. Kålrot nämns 1620 första gången i skrift, men redan beskrevs redan 1578 i svensk text. Kålrot har varit särskilt populär i Skandinavien och Tyskland. Tillsammans med rova var den förr en viktig basföda för både husdjur och människor. Växten har sitt ursprung i Norden. Den nådde på 1600-talet Tyskland. I delar av Europa – inklusive Sverige, Norge och Skottland – är rotmos en vanlig

maträtt. I bl. a. Sverige tillverkas moset av kålrot och potatis och ibland morötter. I Skottland mosas kålrot och potatis separat och används som tilltugg till haggis (typ pölsa). Oljeväxten raps är en nära släkting. I Storbritannien kallas växten oftast swede (från Swedish turnip).

Kålrabbi

Kålrabbi (*Brassica oleracea* var. *Gongylodes* Linné), knutkål, tillhör kålsläktet. Den har utvecklats ur arten kål och fanns möjligen först i Europa på 1500-talet. Framavlad genom urval från den vilda kålen (*Brassica oleracea*). Växten beskrevs för första gången 1554 av en europeisk botaniker och 1722 första gången på svenska (som kålrabi). Mot slutet av 1500-talet var den känd i Tyskland, England, Italien, Spanien, Nordafrika och östra Medelhavsområdet. På Irland odlades den för första gången i större skala (på öppna fält) 1734, i England 1837. 1806 beskrevs den första gången i USA. Namnet kålrabbi kommer från tyskans Kohlrabi, som kommer från italienskans *cavoli rapi* (plural), av *cavolo* 'kål' och *rapa* 'rova'. Stambasen hos kålrabbi är klotformad och den har många blad och bladarr. Knölen, som växer ovan mark, varierar i storlek från 0,5–5 kg. Den är grön eller lila, rotköttet är vitt och sprött. För stor kålrabbi blir träig och trädig. Den äts både rå och tillagad. Flera varianter finns. Den röd-lila färgvarianten är bara ytlig, inuti är den fortfarande vit. Kålrabbi är vanligt i tyskspråkiga

länder. Från Europa spreds den tidigt till Indien, där den heter olkopi på assamesiska och bengali, monji haak i kashmiri och nookal på hindi. På indisk engelska kallas kålrabbi knolkohl eller knol kohl.

Rädisa och rättika

Rädisa (*Raphanus sativus* var. *sativus*) är en 1- eller 2-årig ört i familjen korsblommiga växter. Bladen sitter i en rosett och är flikigt ovala.

Stamknölen äts. Rädisans ursprung är oklart. Den har länge odlats i Kina och Japan. Romarna kände till växten vid vår tideräknings början.

På 1500-talet kom rädisan till Nord-europa och har odlats i Sverige sedan 1600-talet. Bevis för ordet rädisa finns från 1636. Den blev dock inte vanlig i Sverige förrän på 1800-talet. Rädisan skördas genom att man drar upp den ur jorden, som morötter.

Rädisor är ofta runda och skarpt röda utanpå och vita inuti och äts vanligtvis råa. De varierar i utseende beroende på sort. Det finns avlånga, runda, helt röda, rödvita eller helt vita. Rädisor kan vara ganska starka, vilken beror på senapsoljor som framförallt finns i de yttersta lagren. Rädisor skördas tidigt; annars blir de träga. De brukar ätas färska eller hastigt kokta. Rädisor innehåller natrium, vitamin C och kostfiber. Kan odlas i växthus och brukar därför finnas färska året om i handeln. De säljs i knippen eller i plastpåsar utan blast. Rädisor för export odlas bl. a. i Nederländerna och Israel.

Rädisa och rättika är olika odlade

varianter av samma art, *Raphanus sativus*. Rädisan kallas *Raphanus sativus* var. *sativus*, medan rättikan är mer storvuxna varianter, med eller utan svart skal.

De två orden 'rädisa' och 'rättika' har samma ursprung – latinets *radix* – 'rot'. Rädisa kom in i svenskan via franskans *radis* (engelska *radish*), medan rättika kom in i svenskan via medellågtyskans redik eller fornhög-tyskans *retih* (*Rettich* i dagens tyska).

Rödbeta, gulbeta, vitbeta (*Beta vulgaris*, Rödbetagruppen) är en sort-grupp inom arten beta (*B. vulgaris*) i familjen amarantväxter (*Amaranthaceae*). Det svenska namnet avgörs av rotfruktens färg. Polkabetan är rödvit.

Rödbetan kom till Norden på 1600- och 1700-talet. Växten är lättodlad och hårdig och kan i gynnsamma lägen odlas långt norrut i Norden.

Rödbetor äts ofta som nykokta primörer eller skivade och inlagda i en mild ättikslag. I Sverige serveras inlagda rödbetor ofta till pyttipanna eller kalops.

Rödbetor används även vid framställning av färgämnet betanin som är rödbetsrött (E162).

Betorna och blasten har högt näringsvärde. Blasten är också smakrik och kan användas i till exempel somrig rödbetsoppa, en variant av borsjtj.

Gulbeta (*Beta vulgaris* ssp. *vulgaris* var. *esculenta*), ibland kallad guldbeta, är en gammal kulturväxt som på nytt av blivit populär på senare år. Den är brun-orange på utsidan och guldgul på insidan.

Sockerbeta

Sockerbeta (*Beta vulgaris* ssp. *vulgaris* var. *altissima*) är en växt vars rot innehåller mycket sackaros – socker. En beta innehåller cirka 140 gram.

Den är en 2-årig växt och tillhör familjen Amaranthaceae (amarantväxter). Nära släktingar är rödbeta, mangold och foderbeta.

Sockerbetan härstammar från den vildväxande strandbetan (*Beta vulgaris* *maritima*) i östra Medelhavsområdet.

Sockerbetor odlas främst i den tempererade zonen på norra halvklotet. På södra halvklotet odlas den främst i Chile. Världens 5 största sockerbetsproducenter var 2012 Ryssland, Frankrike, USA, Tyskland och Ukraina. Inom EU reglerades sockerproduktionen genom produktionskvoter per medlemsland. 2009 kom cirka 20% av världens socker från sockerbetor, resterande 80% från sockerrör. Sockret som utvinns ur sockerbetan är kemiskt sett samma som det från sockerrör.

Sockerbetan består av en konisk, vit och något köttig pärlrot samt en frodig bladrossett (blast). Växten är unik då den lagrar kolhydrater i form av sackaros och inte som stärkelse eller fett, som är de vanligaste lagringsformerna av energi i växter.

Socker bildas i växtens bladdelar och lagras sedan i roten. Betans rot består av 75% vatten, 16-19% socker, 5-6% bettfiber och 2-3% övrigt, bl. a. mineralämnen. Växten är egentligen 2-årig, men inom sockerbetsodling skördas betan det första odlingsåret eftersom det är roten som är intressant.

Ursprungligen användes den direkt som mat och det var först när metoder för att utvinna sockret utvecklades som betan gick från att vara grönsak till råvara vid sockerproduktion.

Pepparrot

Pepparrot (*Armoracia rusticana*) är en flerårig ört som odlas för sin rot. Roten är tjock, knölig och rullformig. Grön- till gulaktig. I Sverige dök den upp i kryddgårdar under 1400-talet. I Enköping började odlingen troligtvis på 1600-talet, men staden blev ”Pepparrottsstaden” först under 1800-talet. 1865 skördade man cirka 30 ton. I början av 1900-talet startade odling i Fjärås med omnejd i norra Halland. Man tog på 1920-talet över från Enköping. Numera finns cirka 110 odlare som odlar på cirka 100 hektar. Pepparrotten kan bli över 1 meter hög. Växten har en stor bladrossett, där de nedre bladen är 3-5 decimeter stora, gröna och tungformade med långa blad-skaft. På stjälken finns även mindre, kortskaftade stjälkblad. Den har vita, cirka 1 centimeter vida blommor på greniga blomställningar i toppen.

Pepparrottsodling startade i Mellan-europa på 1100-talet.

Ursprungsområde är sydöstra Europa eller östra Ryssland. Odlas idag runt om i världen och finns även förvildad i andra områden. Pepparrot ses ofta som ogräs längs motorvägar.

Pepparrotten är viktig i tysk mat.

I Frankrike kallas växten ’tysk senap. Smakar pepparaktigt och roten innehåller en senapsoljegykosid (senaps-

olja, som i rädisa och rättika) som lätt frigörs t. ex. vid rivning. Oljan är stark, lös och tårretande.

Pepparrot används lika som senap, bl. a. till korv. Vit sås med pepparrot kan ätas till kokt kött. Motverkar mögelbildning och används i bl. a. gurk- och rödbetsinläggningar.

Wasabi, ”japansk pepparrot”, är svår att odla och transportera färsk, därför är den dyr. I Sverige blandar man ofta istället pepparrot, grön färg, senapspulver och olja.

KÄLLA: Wikipedia, arstiderna.com, Facebook

Storbritanniens riksdelar

De två första delarna av ön Storbritannien i Nordatlanten var England och Skottland.

England i centrala och södra delen av Storbritannien är den folkrikaste delen.

Landgränser mot Skottland i norr och Wales i väster. Till England hör även över 100 mindre öar.

Blev en enad stat år 927 och har sedan upptäcktsresornas epok, från 1400-talet, haft stor inverkan på omvärlden.

Språket, den anglikanska kyrkan och engelsk rätt – grunden för rättssystemet i många andra länder – utvecklades i England och det parlamentariska statsskicket har allmänt antagits av andra länder.

England, särskilt mellersta och södra, har mest låga kullar och slätter. Men i norr och sydväst finns högländ.

London blev huvudstad år 1066 och är idag Storbritanniens största storstadsområde.

Englands befolkning är cirka 53 miljoner, cirka 84% av Storbritanniens, till stor del i London.

Ängs- och betesmarker finns utanför storstäderna.

Kungariket England, sedan 1284 även med Wales, var en självständig stat fram till den 1 maj 1707, då man bildade en politisk union med

Kungariket Skottland – Kungariket Storbritannien.

1801 förenades det med Kungariket Irland och Förenade konungariket Storbritannien och Irland skapades.

1922 etablerades den separata Irländska fristaten, men 1927 återinfördes 6 irländska grevskap i riket för att bli det nuvarande Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland.

Wales (kymriska: Cymru) är en delvis självstyrande riksdel (constituent country). Wales – med 8,5% av ytan och 5% av befolkningen – är större än Nordirland, men den minsta riksdelen på ön Storbritannien – alltså mindre än England och Skottland. Cirka 20,5% av alla walesare i Wales har kymriska som modersmål. Särskilt stark är kymriskan i nord och nordväst.

Skottland (skotsk gäliska: Alba; engelska och lågskotska: Scotland) är en självstyrande riksdel (constituent country).

Skottland är den norra tredjedelen av ön Storbritannien och delar gräns med England i söder, avgränsas av Nordsjön i öster, Atlanten i norr och väster samt Nordkanalen och Irländska sjön i sydväst.

Förutom fastlandet har Skottland över 790 öar, inklusive Orkneyöarna, Shetlandsöarna och Hebriderna.

Skottlands huvudstad och näst största stad är Edinburgh. Glasgow är största staden. Aberdeen är den tredje.

Den 1 maj 1707 skapade Skottland och England det förenade Kungariket Storbritannien.

Skottlands rättssystem är fortfarande åtskilt från England, Wales och Nordirland och Skottland styr fortfarande över folkrätt och privaträtt.

Trots att Skottland inte längre är en separat självständig stat, diskuteras fortfarande frågor kring decentralisering och självständighet. Efter skapandet av det decentraliserade skotska parlamentet 1999, valdes den första pro-självständiga skotska regeringen 2007.

Nordirland (iriska: Tuaisceart Éireann), nordöstra delen av ön Irland tillhör Storbritannien. Det beskrivs omväxlande som ett land, en provins eller region i Storbritannien.

2011 var dess befolkning 1 810 863, cirka 30% av öns totala befolkning och cirka 3% av Storbritanniens.

Sedan 1998 är Nordirland i stort sett självstyrande. De samarbetar med resten av Irland – sedan delandet 1921 – i vissa politiska frågor, Storbritannien i andra, även om Irland ”kan framföra synpunkter och förslag”.

På Nordirland pågick länge en konflikt mellan religiösa folkgrupper. Dessutom beskriver sig människor från båda sidor sig själva som nordirländare. De ena vill att Nordirland förblir en del av Storbritannien, de andra vill tillhöra resten av Irland. Sedan 1998 har de flesta av de inblandade i oroligheterna lagt ner sina väpnade kampanjer.

Flaggan

Storbritanniens flagga är en kombination av riksdelarnas flaggor.

Moln

Ett moln är en synlig ansamling av små partiklar, i regel mycket små vattendroppar, iskristaller eller båda-dera, som svävar fritt i atmosfären.

Ett moln kan också innehålla flytande eller fasta gas-, rök- eller stoftpartiklar, som t. ex. härstammar från vulkanutbrott eller sandstormar.

Dimma skiljer sig från moln endast genom att dimman når ända ner till marken.

Molnbildning utgår vanligen från mycket små partiklar, kondensationskärnor, på vilka vattenånga antingen kondenserar och bildar små droppar eller deponerar och bildar små iskristaller. Iskristaller kan även bildas från frusna molndroppar. En sådan droppe eller kristall ihop med miljoner andra är för oss synlig som moln. Som regel skapas molnen i samband med vertikala luftströrelser, som t. ex. konvektion, luft som tvingas över en högre liggande terräng eller storskaliga luftströrelser i samband med väderfronter.

Molnbildning är en följd av att atmosfären är en blandning av ämnen med olika aggregationstillstånd. Därför är det inte bara jorden som har moln, utan många himlakroppar med atmosfär har det. Beroende på atmosfärens sammansättning och temperatur kan de bestå av andra ämnen än vatten.

Även i utrymmet mellan stjärnorna, i det så kallade interstellära mediet, förekommer så kallade interstellära moln.

Molnvetenskapen är en del av meteorologin. En särskild gren är molnfysik där man studerar molnbildning och andra fysikaliska aspekter av moln.

Egenskaper

Moln har länge fascinerat och gäckt människan. Att moln består av vatten har man förstätt länge, och att molnen har en del i vattnets kretslopp beskrevs av Aristoteles år 350 f.Kr. och den kinesiske filosofen Wang Chong under det första århundradet e.Kr. Men det har varit svårt att förklara hur de nyckfullt bildas och försvinner, deras varierande färger och olika optiska fenomen som de frambringar. Otto von Guericke lade fram tanken att moln bestod av små vattenbubblor och det var vad de flesta vetenskapsmän trodde ända fram till mitten av 1800-talet. Den förste att vetenskapligt visa att moln bestod av små vattendroppar var Augustus Waller som 1847 använde spindelväv för att undersöka molndroppar i mikroskop. Denna observation konfirmerades senare av William Henry Dines 1880 och Richard Assmann 1884.

En relativt vanlig missuppfattning är att moln består av vattenånga.

Ånga är dock en osynlig gas.

Främst består moln av vattendroppar, iskristaller eller en blandning av båda.

Molndropparna i ett moln har en genomsnittsdiameter på mellan 0,02 och 0,03 mm. Få är större än 0,08 mm. Genomsnittsmolndroppen har en gränshastighet av cirka en cm per sekund.

Vattenmassan i ett moln varierar mellan cirka 0,002 g/m³ för cirrusmoln upp till 3 g/m³ i delar av ett cumulonimbus. Ett stort cumulonimbusmoln med en radie på 4 km, höjd på 10 km och vatteninnehåll på 2 g/m³ har en vattenmassa på en miljon ton, vilket motsvarar en 10 meter djup sjö med en yta på en hektar. Tack vare att molnets volym är så stor, klarar luftströmmar i och under molnet att hålla uppe de små droparna.

Vid solnedgången står solen lågt och dess gul/orangefärgade ljus sprids av molnets undersida.

Molndroppar sprider det synliga ljusets våglängder ungefär lika. Detta gör att solbelysta delar av molnet återspeglar det aktuella solljuset, det vill säga vitt mitt på dagen och gult, orange eller rött när solen står lågt på himlen. Ljuset som når de inre delarna av molnet blir inte lika starkt p.g.a att ljus reflekteras bort i molnets yttre delar. Delar av molnet som är i skugga kommer därför genom kontrastverkan att framstå som grå. På en helmulen dag får molnen en gråblå färg då även en del av himlens färg återspeglas i molnens färg. Regndroppar är inte lika effektiva spridare av ljus som molndroppar, utan har en viss absorberande verkan. Om nederdelen av ett moln är mycket mörkt skvallrar det om att det finns mycket regndroppar där och att det snart kan komma att regna.

Vissa moln visar ibland så kallad irisering, vilket ger pastellartade färger i rosa, blått eller grönt. Irisering är ett av många ljusfenomen där moln är inblandade. Bland övriga ljusfenomen kan nämnas krans, gloria, brocken-spöke, halo och skuggstrålar.

I ett cumulonimbusmoln kan olika delar av molnet få olika elektrisk laddning, vilket kan leda till åska. Det finns många teorier för hur dessa laddningsskillnader uppstår, men den dominerande mekanismen verkar involvera snöhagel som kolliderar med iskristaller som sedan separeras genom gravitationen och producerar en elektrisk dipol.

Undersökning med väderballonger visar dock att ett cumulonimbusmoln kan ha fyra–sex vertikala zoner med olika laddning.

Klassificering

Det finns många olika sätt att klassificera moln. Här nedan anges fyra klassificeringsmodeller som används mer eller mindre ofta. Det finns ytterligare indelningar, t. ex. genetisk indelning (hur molnen bildas).

WMO:s klassificering Huvudartikel: WMO:s molnklassificering World Meteorological Organization, WMO, har utvecklat en klassificering som bygger på molnens utseende samt höjd till molnbasen.

Denna mycket använda klassificering utvecklades ursprungligen av den engelske meteorologen Luke Howard 1802. Howard inspirerades av Carl von Linnés terminologi och systematik för växter.

Howards system har sedan utvecklats vidare genom WMO men många av Howards grundidéer finns fortfarande kvar. Internationell Molnatlas, som ges ut av WMO, har en utförlig beskrivning av klassificeringen.

Man urskiljer 10 huvudmolnslag, även kallade molnsläkten.

Huvudmolnslagen delas vidare upp i arter. För att ytterligare beskriva ett moln kan man även lägga till specialformer, ytterligare kännetecken och följemoln samt modermoln.

För respektive huvudmolnslag anges vilka arter, specialformer, ytterligare kännetecken samt följemoln som kan finnas för huvudmolnslaget.

Med modermoln avses ur vilka andra huvudmolnslag ett visst huvudmolnslag kan bildas.

Huvudmolnslag

Vetenskapligt namn (förkortning)
Svenskt namn Definition Molnarter
Specialformer Ytterligare kännetecken
samt följemoln Modermoln (genitus)

Exempel

Höga moln Cirrus (Ci), Fjädermoln
Fristående moln i form av vita, fina
trådar eller också flak eller smala
band, som är vita eller övervägande
vita. Molnen kan ha ett trådigt
(hårliknande) utseende, sidenglans
eller uppvisa båda dessa kännetecken

Cirrocumulus (Cc),

Makrillmoln

Tunna, vita flak eller skikt av moln
utan skuggor, sammansatta av mycket
små korniga eller krusiga element,

antingen sammansmälta eller fristående samt mer eller mindre regelbundet ordnade; flertalet molnelement har en skenbar bredd av mindre än en grad.

Cirrostratus (Cs), Slöjmoln

En genomskinlig, vitaktig molnslöja av trådigt (hårliknande) eller glättat utseende, vilken helt eller delvis täcker himlen och vanligen förorsakar halofenomenen.

Medelhöga moln

Alto cumulus (Ac), Böljemoln Vita, grå eller både vita och grå flak eller skikt av moln, vanligen med skuggor. Molnen är sammansatta av skivor, rundade massor eller rullar, vilka ibland till en del är trådiga eller oskarpa och stundom smälter samman med varandra; vanligen har flertalet av de regelbundet ordnade små molnelementen en skenbar bredd av mellan en och fem grader betraktat 30 grader över horisonten.

stratiformis
lenticularis
castellanus
flocus translucidus
perlucidus
opacus

duplicatus
undulatus
radiatus
lacunosus virga
mamma Cumulus
Cumulonimbus
Alto cumulus

Altostratus (As), Skiktmoln
Ett gråaktigt eller blåaktigt molnskikt eller molnlager som har ett strimmigt, trådigt eller jämnt utseende och som helt eller delvis täcker himlen. Vissa partier är tillräckligt tunna för att solen åtminstone svagt skall skymta som genom matt glas. Altostratus ger inte upphov till halofenomenen.

(inga) translucidus
opacus
duplicatus
undulatus
radiatus virga
praecipitatio
pannus
mamma Altocumulus
Cumulonimbus
Altostratus

Låga moln

Stratocumulus (Sc), Valkmoln
Grå, vitaktiga eller både grå och vitaktiga flak eller skikt av moln, som nästan alltid uppvisar vissa mörka partier.

Molnen är sammansatta av mosaikmönster, rundade massor eller rullar, som inte är trådiga (bortsett från virga) och där de enskilda molnelementen stundom sammansmälter med varandra. Flertalet av de regelbundet anordnade, små molnelementen har en skenbar bredd av mer än fem grader betraktat 30 grader över horisonten.

T. ex.

Nimbostratus

Cumulus
Cumulonimbus
Stratocumulus

Stratus (St), Dimmoln
Ett vanligen grått molnlager med tämligen jämn undersidasom kan ge duggregn, isnålar eller kornsnö. Solens konturer är tydligt urskiljbara när den syns genom molnet. Stratus ger inte upphov till halofenomen utom möjligen vid mycket låga temperaturer. Ibland uppträder stratus i form av sönderrivna molndelar.

Nimbostratus
Cumulus
Cumulonimbus Stratus
Cumulus (Cu), Stackmoln
Fristående moln, vanligen täta och med skarpa konturer.

Molnen tillväxer vertikalt och antar formen av kullar, kupoler eller torn, vilkas svällande övre delar ofta har blomkålsliknande form. De solbelysta delarna av dessa moln är oftast glänsande vita, medan basen är ganska mörk och nästan horisontell. Ibland kan cumulusmolnen vara sönderrivna.

Stratocumulus Cumulus

Moln med stor vertikal utsträckning
Nimbostratus (Ns), Regn- eller snömolntäcke
Ett grått, ofta mörkt molnlager, vars utseende har blivit diffust genom mer eller mindre ihållande regn eller snö, som i de flesta fall når marken. Molnlagret är alltigenom tätt nog för att solen inte skall synas. Under molnlagret förekommer ofta låga, trasiga moln, som stundom sammansmälter med detta.

Cumulus
Cumulonimbus
Nimbostratus

Cumulonimbus (Cb), Bymoln
Tunga, täta moln med avsevärd
vertikal mäktighet och till formen
påminnande om berg eller väldiga
torn. I regel har de övre delarna
åtminstone delvis en glättad, trådig
eller strimmig struktur och är nästan
alltid avplattade. Denna del av molnet
breder ofta ut sig i form av ett städ
eller en väldig plym. Under molnbasen,
som ofta är mycket mörk, förekommer
inte sällan låga, sönderrivna moln
som ibland smälter samman med
denna. Ur molnbasen faller nederbörd,
stundom i form av fallstrimor som
inte når marken

Altostratus
Nimbostratus
Stratocumulus
Cumulus Cumulonimbus

WMO listar även en rad molntyper
som inte faller in i ovanstående klas-
sificering.

Pärlemormoln, oftast mandelformade
med mycket kraftig irisering.

Nattlysande moln, blåaktiga eller
silverglänsande, ibland orangefärgade
eller röda, som befinner sig i på cirka
80–86 km höjd i mesosfären.

Nederbördsmoln

Ytterligare en indelning av moln
baseras på om de är nederbördsgivande
eller inte.

Det är endast nimbostratus och
cumulonimbus som definitionsmässigt
avger nederbörd. Dessa båda molns
namn innehåller ”nimbus” som på
latin kan betyda antingen regn-oväder
eller moln. Luke Howards idé med
att använda nimbus som en del av
namnet var just att påpeka att de är
nederbördsgivande.

Nimbostratus skulle således utläsas
som ”regngivande stratus” och cumu-
lonimbus som ”regngivande cumulus”.

På andra sidan skalan finns cirrus,
cirrocumulus, cirrostratus respektive
altocumulus som aldrig ger nederbörd
som når marken. Övriga huvudmoln-
slag kan i ovanliga fall ge nederbörd.

Sveriges 10 största flygplatser 2019-2020

Namn	På väskan	I planets kartsystem	Reste 2019	Reste 2020
Stockholm-Arlanda	ARN	ESSA	25 642 703	6 535 776
Göteborg-Landvetter	GOT	ESGG	6 671 361	1 576 787
Stockholm-Bromma	BMA	ESSB	2 354 051	479 400
Malmö (t. -07 Sturup)	MMX	ESMS	1 975 842	526 154
Luleå-Kallax	LLA	ESPA	1 162 424	420 231
Umeå ("Alvik")	UME	ESNU	960 284	292 731
Åre Östersund	OSD	ESNZ	473 628	140 586
Visby	VBY	ESSV	446 864	122 744
Kiruna	KRN	ESNQ	267 916	110 456
Ronneby	RNB	ESDF	204 679	50 864

KÄLLA: tv3play.se, Wikipedia

(ES=Europe Sweden)

Våra lövträd

Våra svenska lövträdsarter kan delas in i ädellövträd och ordinära lövträd.

Ädellövträden har ett särskilt skydd i lagen. Det finns också flera införda lövträdssorter.

Ordinära, ädel- och introducerade lövträd

De ordinära lövträdslagen i Sverige utgörs i huvudsak av släktena björkar (*Betula*), asp (*Populus*) och alar (*Alnus*).

Därtill tillkommer träd och buskar från pil- och videsläktet (*Salix*) samt rönnar och oxlar (*Sorbus*).

Ordinära lövträd kallas ibland triviala lövträd. Med hänsyn till dagens språkbruk - där trivialt står för tråkigt, ointressant, banalt - anser vi att det är missvisande. Den ursprungliga innebörden av trivial var "vanligt förekommande". De ordinära lövträden är alla inhemska lövträd som inte blivit samlade under begreppet ädellövträd.

De egentliga ädellövträden är alm, ask, avenbok, bok, ek, lind och lönn. På senare tid har också fågelbär börjat räknas som ädellöv.

Flera av huvudarterna har också närbesläktade arter som räknas in under begreppet ädellöv: lundalm, vresalm, naverlönn, bergkek och bohuslind.

Det betyder att lagen räknar in totalt 13 lövträdsarter som ädla lövträd.

Ett flertal införda lövträdsarter finns också i den svenska floran. Dit hör

arter som odlas för virke eller bio-bränsle som hybridasp, popplar eller Salixarter, och arter som en gång införts men nu sprider sig naturligt (sykomorlönn och rödek).

Ordinära lövträd

Björk (*Betula pubescens* och *B. Verucosa*)

Al (*Alnus incana* och *A. Glutinosa*)

Asp (*Populus tremula*)

Rönn (*Sorbus aucuparia*)

Oxel (*S. intermedia*)

Sälg (*Salix caprea*)

Ädellövträd

Alm (*Ulmus glabra*)

Ask (*Fraxinus excelsior*)

Avenbok (*Carpinus betulus*)

Bergkek (*Quercus petraea*)

Bohuslind (*Tilia platyphyllos*)

Bok (*Fagus sylvatica*)

Ek (*Quercus robur*)

Fågelbär (*Prunus avium*)

Lind (*Tilia cordata*)

Lundalm (*Ulmus minor*)

Naverlönn (*Acer campestre*)

Vresalm (*Ulmus laevis*)

Introducerade lövträd

Sykomorlönn, Tysklönn (*Acer pseudoplatanus*)

Rödek (*Quercus rubra*)

Robinia, "Falsk Acacia"; (*Robinia pseudoacacia*)

Popplar (*Populus spp.*)

Hybridasp (*Populus tremula x tremuloides*)

Träslag

Furu

Tack vare tallens utbredning i Sverige och furans användbarhet är den medelhårda furun vanlig i inredning och möbler, i båtar, byggnad, fanér och fönster.

Gran

Ett av Nordens vanligaste träd. Medelhårt och elastiskt, oftast ljusare och mjukare än tallen. Används till både sågade produkter och massaved. Vanliga användningsområden:

Konstruktionsvirke, emballage, stråkinstrument, gamla trägolv.

Tänk på det här när du behandlar gran: Ansamling av kåda är vanligare i gran än andra barrträslag. Vid infärgning kan synintrycket av dessa förstärkas då pigmenten inte tränger in i träet där det redan finns massor av kåda.

Ek

Ett hårt, tätt och starkt träslag som stora färgskiftningar. Något som gjort det populärt till möbler och golv. Andra vanliga användningsområden: Fanér, utomhussnickerier och båtvirke. Tänk på det här när du behandlar ek: I obehandlad ek kan det finnas innesluten luft som vid ytbehandling drivs upp till ytan och bildar kratrar i ytskiktet. Var därför noga med att kontrollera ytans utseende under ytbehandlingen och dra efter med pensel.

Ask

Räknas till de ädla träden, lövträd vars träslag är särskilt ekonomiskt värdefulla. Det är vanligt i parkettgolv, träinredning och möbler, då ask är hårt, segt och slitstarkt och lämpar sig för ytor som utsätts för högre slitage. Även vanligt i fanér. Tänk på det här när du behandlar ask: För att behålla askens skimrande lyster måste man lacka eller olja ytan. Ask är svår att impregnera och lämpar sig inte för utomhusbruk utan mycket bra ytbehandling.

Björk

Virket är medeltungt, medelhårt och segt. Det är vanligt i möbler, fanér, golv och plywood. Inte särskilt fukt-tåligt och är därför inte lämpligt för utomhusbruk utan specialbehandling. Tänk på det här när du behandlar björk: Björk är ett ljust och vackert träslag, men det mörknar med tiden. Du behåller den ljusa färgen genom att behandla träet med vittonad olja.

Lärk

Lärkvirke är medelhårt och rikt på harts. Har under senare tid upplevt något av en renässans som giftfritt alternativ till tryckimpregnerat trä i utsatta konstruktioner.

Vanliga användningsområden: Snickerier och båtvirke.

Tänk på det här när du behandlar Lärk: Lärk har en stor andel kärnvirke vilket är den mindre sugande delen av trädet. Det är anledningen till

lärkens rykte som ett träslag med god beständighet. Välj därför en olja med små molekyler typ ”kinesisk träolja” vid inoljning av lärk. Tänk också på att lärk lätt blir stickigt om det lämnas obehandlat.

Brasved

Ved är viktigt – inte minst för att värma sig under kulna kvällar. Men olika träslag brinner på olika sätt. Här får du en guide till bästa träslagen att elda med.

Björk

Den i särklass vanligaste veden, som går att köpa. Passar särskilt bra i öppna spisar i och med att den inte sprätter iväg gnistor och glöd ut på golvet. Den är även mycket passande för annan eldning. Björkens näver är lätt att få fyr på och sätter bra fart på elden, som innehåller vackra blåaktiga flammor.

Rönn

Ger mycket av bra värme och lite aska. Brinner lugnt och jämt och avger rikligt med glöd utan att sprätta ut något av den. Passar därför utmärkt både i öppen spis och i kamin. Anses tillhöra den allra ”finaste veden”, den ger bäst värme i förhållande till sin volym.

Bok

Passande i öppen spis, kamin eller kakelugn. Bokveden brinner lugnt och länge och ger bra värme liksom långvarig glödbädd. Dessutom är den

lätt att använda och att lagra. Boken är på delad förstaplats (med rönnen) på listan över den ”finaste” veden. Ett tungt träslag som behöver torka några år innan det ska in i brasan.

Ek

I första hand i kaminen. Veden har hög kvalitet och ger skön värme, men ska helst ha torkat i 2-3 år innan den antänds. Detta p.g.a den höga garvsyrehalten. För att syran ska förbrännas krävs höga temperaturer vilket bara kan skapas med torr ved.

Gran

Mjuka träslag som brinner fort och ger snabbt värme. Granveden fungerar perfekt för att snabbt få igång brasor och värma upp utkylda sommarstugor. Men granveden sprätter glöd och ska därför helst brinna i en stängd kamin. Passar bra att blanda med ek, rönn och eller björk.

Tall

Även när det gäller tallved ska luckorna i värmekällan vara stängda. Denna ved brinner med ett sprakande ljud och kastar glödgistor. Värmen är mycket bra, men veden måste få torka ordentligt innan den används. Fuktig tallved är speciellt svår att få fyr på.

Asp

Veden är lätt att elda med och brinner lugnt och stadigt. Det är stora plus. Men den ger inte så mycket värme.

Dessutom utsätts aspen ofta för en parasit, som medför att veden brinner långsamt.

Ask

Stora fördelar är att även fuktig ved kan brinna och så ger den väldigt lite aska. Brinner dessutom länge och har en mycket bra värmeförmåga.

Passar både till vedspis och kamin. Kan dock vara svår att klyva. Är delad tvåa på listan över den ”finaste veden” tillsammans med ek och lönn.

Lärkträd

Veden tar lätt fyr och är enkel att klyva. Fungerar bra för att snabbt få brasan att brinna.

Liksom andra barrträd slår veden från lärkträdet gnistor. Den passar därför bäst i stängda kaminer.

Lönn

Värmer bra och ger en mycket fin glödbädd. Anses som en närapå perfekt brasved. Ligger alldeles efter ettorna bok och rönn på listan över den ”finaste veden” - den som värmer bäst i förhållande till sin volym.

KÄLLA: herdins.se, expressen.se

Svepask

Svepask eller äska är en förvaringslåda tillverkad av ett tunt spån som böjts runt en rund eller oval mall.

Tekniken har funnits i Nord- och Mellaneuropa samt delar av Väst- och Östeuropa, däremot inte i Syd-europa.

För att kunna böja spånet behöver det basas över eld alternativt kokats i vatten. När spånet torkat tas det bort från mallen varefter ändarna läggs omlott och svepet sys ihop med t. ex. rottrådar, vingpennor eller som hos samerna med tenntråd. Sömmarna är ofta konstnärligt utformade men den vanligaste sömmen liknar kedjesöm. Nuförtiden limmas ofta ändarna innan man syr ihop dem.

Ändarna är ofta konstnärliga.

Botten och lock formas efter svepets form. I södra Sverige har svepet fästs omkring botten. I norra Sverige har i stället svepet falsats in i botten.

Locket kan vara med eller utan handtag och många olika lösningar av locket är kända.

Botten fästs i svepet med träpluggar och kan vara tät eller vara genombruten för att fungera som säll.

I södra Sverige har svepen vanligen tillverkats av ädelträ. Från Dalarna och norrut vanligen av björk, medan man i övre Norrland och Finland gjort svepen av asp.

Svepaskar har funnits från mycket enkla, odekorerade brukslådor till

mer arbetade med konstnärliga svepändrar och sömmar och har målats eller dekorerats med karvsnitt.

Svepaskar är kända sedan stenåldern och har använts till förvaring av t. ex. smör, att packa i för resor och som matsäckslåda. Svepaskar har kunnat tillverkas helt täta och har använts även för flytande varor.

Svepteknik är viktigt i samernas hantverkstradition då askarna är lätta att bära och flytta. Nödvändigt för kringresande samer vars redskap och bohag snabbt skulle kunna flyttas till en ny boplats. För dem var svepasken den enda egentliga möbeln i en kåta. Varje vuxen ägde en svepask. Ibland kunde även mindre tillverkas till barn som de hade med sig under flyttningarna. Där i förvarades där saker som t. ex. bälten, silver, skedar, kläder och bandgrind.

Numera används svepaskar till förvaring av knäckebröd och som kak- och brödfat.

Ordet svepask syftar på att asken är gjord av tunt trä som svepes (runt en mall). Äska betyder "liten låda av aske".

Skift- och nattarbete

Skiftarbete och arbete på udda tider strider mot kroppens naturliga dygnsrytm. Kroppen är inställd på sömn och fasta vissa delar av dygnet, och att vara aktiv då kan leda till ohälsa. Risken ökar för sömnproblem, övervikt, hjärt- och kärlsjukdom, mag- och tarmproblem, diabetes, förhöjda blodfetter m.m.

Eftersom skiftarbete kan ha en negativ inverkan på hälsan är det viktigt att ta hand om kroppen.

Påfrestningen på kroppen ökar om den som arbetar skift är exempelvis överviktig, fysiskt inaktiv eller röker.

De som klarar skiftarbete bäst:

äter på regelbundna tider

är normalviktiga

är fysiskt aktiva

röker inte

har ostörd sömn dagtid

är kvällsmänniskor

är yngre än 45 år

har lätt att stressa av

Hälsotips för skiftarbetare

Nattskift

Sömn

När du är på väg hem efter ett nattskift ska du undvika alltför mycket solljus eftersom ljuset gör att du piggnar till.

Ett knep kan vara att använda solglasögon.

För bättre sömn och måltidsrytm är det bra att äta lite frukost innan du lägger dig. Drick inte några stora mängder eftersom det kan påskynda uppvaknandet.

Se till att sovrummet är mörkt och svalt. Sönnen efter nattskiftet blir vanligtvis ordentligt förkortad. Det går att kompensera med en tupplur på eftermiddagen/kvällen om du ska jobba följande natt också.

Om du däremot har några dagar ledigt efter nattpasset och vill återgå till normal dygnsrytm kan du hoppa över tuppluren.

Mat

Kroppen är inte gjord för att äta på natten. Nattätning kan ge problem med blodfetter, blodsocker och övervikt. Det gäller särskilt efter midnatt då man helst ska undvika att äta över huvud taget.

Om du känner dig hungrig och vill äta något före midnatt ska du äta sådant som är snällt för magen. Det kan vara en tunn soppa eller frukostliknande mat som gröt, smörgås

eller omelett. Dryck, såsom vatten, te eller kaffe med mjölk kan behövas på nattpasset. Undvik råkost, bönor, sötsaker, fet mat och stora portioner.

Prestation och säkerhet

Alla arbetsuppgifter lämpar sig inte för att utföras på natten. När man blir sömning sänks prestationsförmågan och reaktionsförmågan vilket ökar risken för olyckor. Det gäller särskilt under sen natt och tidig morgon.

Förmiddagsskift

Att börja arbeta tidigt på morgonen innebär ofta en förkortad sömn och försämrad sömnkvalitet.

Tidigt på morgonen har inte dygnsrytmen hunnit ställa om till dag. Tröttheten är påtaglig och prestationen är lägre.

Äldre och morgonpigga personer klarar ofta förmiddagsskift bättre.

Vid tidig uppstigning kan det vara svårt att få i sig ordentlig frukost. Ett råd är därför att bara ta något att dricka och istället äta frukost lite senare på morgonen.

Kvällsskift

När arbetet på kvällen är avslutat kan det ta lång tid att varva ner och bli sömning.

Därför är det bra att göra så lugna och avkopplande aktiviteter som möjligt efter kvällspasset. En promenad efter jobbet är bra för sömnen.

När du kommer hem är det lämpligt med nedvarvning i form av till exempel läsning eller tv-tittande. Drink gärna något varmt eller ta en varm dusch. Är du hungrig kan det vara bra att ta något litet att äta eftersom det kan vara svårt att somna om man är hungrig.

KÄLLA: prevent.se

Svensk-norska unionen

TEXT: Stina Palm KÄLLA: Wikipedia

Svensk-norska unionen var en statsrättslig förening mellan kungarikena Sverige och Norge 1814–1905.

Unionen uppstod ur Kielfreden den 14 januari 1814 och den följande konventionen i Moss och stadfästes genom en revision av den norska grundlagen den 4 november 1814 och genom riksakten 1815.

Unionen var en kompromiss mellan de norska självständighetssträvandena, uttryckta genom Eidsvollförfattningen, och Sveriges anspråk på Norge som en ersättning för det förlorade Finland och det till Danmark avträdde Svenska Pommern.

Förhistoria

Kielfreden

Kielfreden slöts den 14 januari 1814 mellan Sverige och Danmark och tvingades fram av den svenske tronföljaren Karl Johan som var över befälhavare för den allierade Nordarmén i kriget mot Napoleon I. Efter slaget vid Leipzig 1813 vände han med sin här mot Danmark.

Enligt fredstraktaten i Kiel avträdde den danska konungen Norge till konungen av Sverige medan Sverige avträdde Svenska Pommern och Rügen till Danmark samt betalade en miljon riksdaler till Danmark.

Enligt det första utkastet till fredstraktat skulle hela Norge övergå till Sverige, men i den färdiga traktaten undantogs de norska biländerna, Grönland, Island och Färöarna, vilka nu istället blev danska. Detta, att Norge skulle ingå i en vad de kallade tvångsunion med Sverige och dessutom förlora sina biländer, väckte stor vrede bland många i Norge.

Den 17 maj (senare Norges nationaldag) 1814 antogs den norska grundlagen i Eidsvoll och den folkvalda församlingen valde därpå den danske arvprinsen Kristian Fredrik (senare Kristian VIII av Danmark) till norsk kung. Men utan utländskt stöd kunde inte den nya regimen i längden stå emot Karl Johans krav på Kieltraktatens uppfyllande, och fick efter en kort militär intervention (Sveriges senaste krig) ge vika. Vid Konventionen i Moss den 14 augusti ingicks

vapenstillestånd, och Kristian Fredrik gav samtycke till att stiga ned från tronen mot att Norge fick behålla sin författning i en personalunion med Sverige. Han gjorde det och lämnade landet den 10 oktober, efter att ha överlämnat regeringsmakten till Stortinget.

Den 4 november 1814 enades så det norska Stortinget och de svenska förhandlingarna om villkoren, och en reviderad norsk författning antogs och Karl XIII (i Norge Karl II) valdes till norsk kung.

Enligt unionsfördraget skulle Norge vara förenat med Sverige i en union som ett eget rike med egna lagar och förordningar men med gemensamt kungahus och gemensam utrikespolitik ledd från utrikesdepartementet i Stockholm.

Unionen

Unionsvillkoren blev under hela unionen omstridda. Medan man från svensk sida försökte stärka unionsbanden för att på sikt skapa ett enda rike slog norrmännen vakt om sitt självstyre. Några framsteg vann norrmännen, 1835 fick de norska statsråden vara med och bestämma över den gemensamma utrikespolitiken, och handelspolitiskt gynnades man av tullättnaderna för handel inom riket som antogs 1825.

Efter ett förslag från en gemensam svensk-norsk kommitté införde kung Oscar I 1844 nya flaggor och ett nytt unionsvapen som tillgodosåg de norska kraven på en fullständig

jämlikhet mellan de båda unionsländerna. Båda länderna fick en egen handels- och örlogsflagga, men med ett gemensamt unionsmärke i kantonen. Märket var en kombination av färgerna från bägge flaggorna, lika fördelade.

Unionsvapnet var sammanställt av jämstora vapen för Sverige och Norge, under två kungakronor som symboliserade två separata riken.

Från 1860 blev relationerna alltmer ansträngda och unionen skakades av fyra stora kriser som alla bidrog till att unionen försvagades och att Norge stärkte sin ställning:

Ståthållarstriden (1859–1873) som handlade om ståthållarämbetets vara i Norge.

Ståthållaren representerade konungen i dennes frånvaro och framstod i Norge som en symbol för svensk överhöghet. Striden började 1859 efter det att den tillträdande kungen Karl XV, av hänsyn till opinionen i Sverige och då speciellt Riddarhuset, inte infriade sitt löfte att avskaffa ämbetet. Striden slutade först 1873 med att titeln avskaffades och den norska regeringschefen fick titeln statsminister.

Statsrådssaken och vetostriden 1872–1884 handlade om de norska statsrådets rätt att delta i Stortingets förhandlingar.

Stortinget fattade beslut om det 1872 men först 1884 sanktionerade Oscar II beslutet.

Oscar II:s vägran att sanktionera beslutet ledde till vetostriden om konungens vetorätt i grundlagsfrågor. I och med Stortingets seger 1884 avskaffades konungens vetorätt mot grundlagsändringar och ett stort genombrott för parlamentarismen skedde i Norge.

Norge krävde att föra sin egen flagga utan unionsmärke.

Konflikten blev en viktig symbolfråga och stortinget röstade 1893, 1896 och 1898 mot kungens makt att ta bort unionsmärket. 1899 gav Oscar II upp och stadfäste lagen vilket ledde, liksom vid tidigare kriser, till kraftfulla protester från konservativt håll i Sverige.

Även en försiktigt konservativ person som Johan August Gripenstedt rasade i pressen över eftergifterna mot Norge under de första kriserna, och sade: ”Norskarna få ej krusas utan böra styras med starka tyglar och piska”.

Upplösningen

Förutom striderna bidrog de två ländernas skilda utvecklingar och de stora norska framstegen under slutet av 1800-talet till att Sverige och Norge gled alltmer isär och den kris som skulle bli den formella orsaken till unionens fall, konsulatfrågan, växte fram. Konsulatfrågan handlade formellt om de växande norska kraven på att skapa ett eget norskt konsulatväsende, men i realiteten lika mycket om Norges anspråk på att vara helt likställt med Sverige. Under 1890-talet anslöt sig även de konservativt borgerliga krafterna i Norge till detta krav.

Oscar II vägrade att tillmötesgå de norska kraven på ett konsulatväsende, vilket ledde till hårda motsättningar och regeringskriser i Norge. 1905 beslöt Stortinget enhälligt att skapa ett norskt konsulatväsende, vilket kungen återigen vägrade att sanktionera.

Den norska regeringen svarade med att lämna in sin avskedsansökan, vilken kungen vägrade godkänna. Stortinget förklarade då att kungen hade misslyckats med att fullfölja sina plikter och förklarade därför unionen upplöst den 7 juni 1905.

Den 13 augusti genomfördes en folkomröstning i Norge, där 368 208 röstade för upplösningen och 184 röstade emot.

Norges ensidiga upplösning av unionen ledde till spänningar och militär mobilisering på båda sidorna men efter hårda förhandlingar i Karlstad under augusti och oktober 1905 fick unionen en fredlig upplösning.

Man enades om villkoren för unionsupplösningen och Sverige erkände Norges självständighet.

Den 26 oktober undertecknade de båda ländernas utrikesministrar, Fredrik Wachtmeister (Sverige) och Jørgen Løvland (Norge), fördraget.

Unionen hade länge varit ifrågasatt av norrmännen. Enligt historikern Dick Harrison var hotet från Ryssland en avgörande orsak till att den bestod. Efter att Ryssland förlorat rysk-japanska kriget var detta hot, enligt

denna teori, inte längre starkt nog för att hålla ihop unionen. Denna teori kan kritiseras för att bara se på saken från svensk synvinkel, där Ryssland alltid hade setts som ett hot, till följd av de många krigen och konflikterna mellan Sverige och Ryssland.

Man kan invända att Norge aldrig hade upplevt Ryssland som ett hot, och historiskt sett aldrig haft några allvarliga kriser eller konflikter med Ryssland, utan att Danmark-Norge tvärtom ofta hade varit allierad med Ryssland mot Sverige. Den rädsla för Ryssland som fanns i Sverige skulle därför inte alls återfinnas i Norge, och norrmännen skulle inte se något hot från Ryssland.

Norge hade ingen egen utrikespolitik utan denna sköttes av det svenska utrikesdepartementet i Stockholm. Denna norska önskan om att själv bestämma utrikespolitiken var ytterligare ett skäl till unionsupplösningen 1905.

Som sammanfattning kan man säga att den svensk-norska unionen upphörde – inte på grund av att det fanns någon egentlig fiendskap mellan de båda nationerna – utan för att den grund unionen var byggd på hade blivit föråldrad under 1800-talets andra hälft. Statsmän från både Norge och Sverige var medvetna om att en ny tid hade kommit och unionen lades därför ned. Istället knöt man starka politiska och infrastrukturella band nationerna emellan, vilka resulterade i det mycket nära och fredliga samarbete som råder idag.

BESÖKSMÅL I NORDEN

NORGE

Vigelandsparken, Oslo

Aker brygge, Oslo

Fredriksten festning, Halden

DANMARK

Legoland I Billund

Givskud Zoo med Löveparken

FINLAND

Åbo slott/Turun linna

ISLAND

Thingvellir nationalpark

Geysir

Gullfoss

Landmannalaugar

Reynisfjara beach

Jökulsárlon lacier lagoon

Snorkling mellan kontinenter

Alvbesök i Hafnarfjordur

Offroad till flygvrak.

Koordinater: 63.459523,-19.364618

Kylig surf

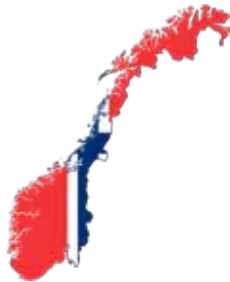
Island har en endaste surfreseoperatör

Island från insidan i

Snæfellsnes nationalpark

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Wikipedia, givskudzoo.dk, scandinaviantraveler.com, ohdarling.org

Staty

Från franskans statue (från latinets statua), är en fristående 3D-avbildning av en människa i helfigur, i ett bestående material som trä, metall eller sten.

Uttrycket används oftast i vardagligt talspråk; den konstvetenskapliga termen är skulptur. Skulpturer som föreställer personer i helfigur fast i liten skala kallas statyett, figur eller figurin. I äldre tiders konst och arkitektur, t. ex. antikens Egypten, Grekland eller Rom, förekom ibland skulpturer av kolossalformat - främst i religiösa och rituella sammanhang - som porträtterade en gudom eller härskare. En skulpturalt porträtt som avbildar huvud och övre delen av bröstet kallas för byst. En skulptural skildring av bålen, d v s en kropp som saknar huvud, armar och ben, kallas torso. Skulptur är ett av de allra vanligaste konstnärliga uttrycks-sätten genom historien och över hela världen.

I förhistorisk tid rör det sig ofta om skulpturala objekt som tros haft rituell funktion, som amuletter föreställande djur eller människofigurer - t. ex. Venus från Willendorf.

Antikens skulptörer skildrade gudar och gudinnor såväl som filosofer, politiker och härskare, oftast i marmor eller brons.

I kristen avbildningstradition är Jesus på korset ett vanligt skulpturalt motiv, både i naturlig storlek och mindre format och kallas krucifix. För

dessa framställningar användes under medeltiden främst trä, under senare sekler även sten och metall.

Skulpturer finns ofta i stadsrummet som offentlig konst. Porträttlika skulpturer är vanliga som minnesmärken för en historisk händelse eller betydelsefull person.

En av alla statyer i Sverige föreställer Bosse Östlin från Glada Hudikteatern.

En asteroid är en typ av liten himlakropp i solsystemet i omloppsbanan kring solen. De flesta asteroider finns i asteroidbältet mellan Mars och Jupiters banor. 1801-1807 upptäcktes de 4 första asteroiderna, Ceres, Pallas, Juno och Vesta. Antalet asteroider i solsystemet med en diameter över 1 km uppskattas till 1,1-1,9 miljoner. När asteroiderna först upptäcktes antog astronomerna att det var byggnadsmaterial till en planet som inte kunde samlas p.g.a. Jupiters gravitationsfält. Numera vet man att nästan alla asteroider är kollisionfragment. Endast ett fåtal relativt stora finns kvar sedan de bildades.

En **isplanet** är en typ av planet vars yta täcks av is samt har en kryosfär över hela planeten. Isplaneter är större versioner av himlakroppar som Europa, Enceladus och Triton; dvärgplaneter som Pluto och Eris, och många andra mindre istäckta himlakroppar i solsystemet. Fastän det finns många isiga himlakroppar i Solsystemet, finns inga isplaneter (Pluto räknades som isplanet fram till 2006). Det finns flera exoplaneter.

En **komet** är en mindre himlakropp som kretsar runt solen. När den befinner sig tillräckligt nära solen syns en synlig koma (atmosfär) eller en svans vilka båda främst uppstår p.g.a. effekten från solstrålning på kometkärnan. Kometkärnor är svagt sammanhållna samlingar av is, stoft och mindre stenpartiklar. Kärnan mäter från några få kilometer till 20-tals kilometer tvärs över.

Grott- och klippmålningar

De kommer vanligen från förhistorisk tid.

Europeiska grottmålningar

De första målningarna från magdalénien påträffades i Niauxgrottan i södra Frankrike. Denna var under början av 1800-talet en turistattraktion, och hade använts som tillflykt i oroliga tiden från den yngre stenåldern till medeltiden. I en grottsal, museet, hade en av guiderna lagt märke till väggmålningar, men denna upptäckt väckte ingen uppmärksamhet och bedömdes inte vara från förhistorisk tid. Först 1906, efter det att andra grottor med säkra paleolitiska grottmålningar upptäckts, ”återupptäcktes” dessa målningar.

I stället blev det Altamiragrottans målningar som upptäcktes 1879 som blev de första att uppmärksammas. Då fyndet publicerades 1880 kom det att väcka en het debatt, Émile Cartailhac kom att avfärda målningarna som ett bedrägeri. Édouard Harlé som företog en undersökning konstaterade att Marcelino Sanz de Sautuola som beskrivit fyndet hyst en kringvandrande fransk målare på sitt gods för att kopiera målningarna inför publiceringen tog han det som belägg för att de var förfalskningar. Émile Rivières upptäckt av ristningar och målningar i de franska grotterna vid La Mouthe 1895, gjorde att han fick ompröva sina teser. Efter att ha

besökt grotterna, skrev han i tidskriften *L'Antropologie* (1902) en artikel med titel ”Altamiragrotten, en skeptikers erkännande av fel”, (”La grotte d'Altamira. Mea culpa d'un sceptiques”). Den artikeln innebär ett allmänt erkännande av de paleolitiska målningar i Altamira.

1903 påträffades även grotterna Combarelles och Font-de-Gaume i Spanien.

Andra liknande fynd påträffades även i Mas-d'Azilgrottan och Pair-non-Pair.

Grottmålningarna ger viktiga ledtrådar om den periodens kultur och trosföreställningar. Djuren som avbildats synes ofta befinna sig i rörelse, och i många fall överlappar en målning en annan. Ofta har bergväggens naturliga former utnyttjats i målningarna, utbuktningar i berget kan exempelvis integreras i en målning för att skapa visuella effekter, och naturliga linjer och avlagringar på väggen har integrerats som marklinje i olika konstellationer.

Många av grottornas gallerier ligger i långtsträckande tunnelsystem utan tillgång till solljus. För att underlätta målningen användes oljelampor av olika slag, vilket förklarar varför taken i grotterna inte är täckta av sot, vilket de skulle ha varit om eldar eller facklor hade använts för att förse konstnärerna med ljus.

Målningarnas datering har ofta varit vaga, eftersom C14-datering riskerar att ge missvisande resultat i grottor eftersom prov från olika perioder ofta finns anhopade i grottor och under

klippsprång. Motivvalet, exempelvis renen i Cueva de las Monedas, tyder på att konsten härstammar från den senaste istiden.

Grottmålningarnas vanligaste motiv är stora, vilda djur som stäppbison, häst, uroxe och hjort samt avtryck av människohänder och abstrakta mönster. Målningar av människor är sällsynta och då de förekommer vanligen mer schematiska än de naturlistiska djurmotiven. De äldsta grottmålningarna kan härstamma från aurignacien men de främsta målningarna kommer från magdalénien.

Målningarna är utförda i ockra, hematit, magnesiumoxid och kol och ibland har djurens konturer graverats innan målningen utförts. Abbé Breuil med flera har tolkat målningarna som jaktmagi avsedda att öka antalet fällda djur. Denna hypotes stöds av de lerskulpturer som tycks ha använts som måltavlor för spjutkastning men den kan inte förklara bilderna av rovdjur som det sabeltandade tigrar eller björnen.

2003 upptäcktes grottetsningar i Creswell Crags, Nottinghamshire i Storbritannien.

Välkända grottmålningar finns i:

Lascaux i Frankrike: ca. 20 000-30 000 år gamla

La Marche i Lussac-les-Chateaux i Frankrike

Chauvet-Pont-d'Arc, Frankrike

Altamira i Spanien: ca. 20 000 år gamla

Afrikanska grottmålningar

I Ukhahlamba-Drakensberg i Sydafrika finns målningar av Sanfolket som tros vara omkring 3 000 år gamla och som föreställer djur och människor, förmodligen med religiös innebörd.

Grottmålningar har också upptäckts i Tassili n'Ajjer-bergen i sydöstra Algeriet.

Indiska grottmålningar

I Bhimbetka, 5 mil söder om Bhopal i Madhya Pradesh, finns klippmålningar från olika perioder, de äldsta upp till 30 000 år gamla. De förklarades som världsarv 2003.

Australiska grottmålningar

I Australien har många tidigagrottmålningar påträffats. De anses vara upp till 28 000 år gamla.

Indonesiska grottmålningar

I Indonesien finns grottmålningar som kan vara världens äldsta, upp till 40 000 år gamla.

Visste du att...?

...shah, även schah, var en titel för Persiens, senare Irans härskare. Det medelpersiska ordet shah härstammar från forniranskans khshathra, ”kung”. Ordet ”schack” kommer ursprungligen från shah.

...Spaniens nationalsång saknar text.

...Storbritannien delar melodin till sin God Save the King med andra länder.

...Niagara falls är 3 stycken vattenfall, inte ett. “American Falls” (Amerikanska fallet) och i Kanada finns det ännu större “Horseshoe Falls” (Hästskofallet). Det tredje och minsta fallet heter “Bridal Veil Falls” (Brudslöjefallet) och ligger i USA, nära “American Falls”.

TEXT OCH VAJANDE FLAGGA: Stina Palm

KÄLLA: Wikipedia, santamariaworld.com, Backpacker på Facebook, niagarafallen.nu

...Påskön är en trekantig ö utanför Valparaiso, Chile.

Det finns två Julön. En i Stilla havet tillhörande Kiribati, men den heter inte officiellt Julön. Den som officiellt heter Julön (Christmas Island) ligger i Indiska oceanien, i Asien men tillhör Australien.

PAPPER OCH STYGN

